

Daniel Olszewski

Działalność konspiracyjna biskupa Jana Gurdy w Inspektoracie "Maria"

Kieleckie Studia Teologiczne 4, 359-362

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Daniel Olszewski – Kielce

DZIAŁALNOŚĆ KONSPIRACYJNA BISKUPA JANA GURDY W INSPEKTORACIE „MARIA”*

Zachowała się korespondencja biskupa Jana Gurdy z dowódcą Inspektoratu „Maria”, generałem Bolesławem Nieczuja-Ostrowskim. Biskup Jan Gurda w liście napisanym 10 maja 1990 roku do swego dowódcy z czasów konspiracyjnej działalności oświadczył: „Należałem do drużyny Książnice Wielkie, dowodził Stanisław Socha; do kompanii, którą dowodził porucznik Stanisław Padło z Wroczkowa, mój starszy kolega”. W czerwcu 1991 roku biskup Jan Gurda otrzymał legitymację Rejonowego Inspektoratu AK „Maria”, uprawniającą go do noszenia odznaczeń bojowych: Złotego Krzyża Zasługi z Mieczami, Krzyża Armii Krajowej i Medalu Wojska I, II, III. Dnia 5 sierpnia 1991 roku biskup Gurda uzyskał legitymację Światowego Związku Armii Krajowej, z której dowiadujemy się, że ostatnim jego stopniem związanym z działalnością konspiracyjną był stopień porucznika Armii Krajowej. Urząd do Spraw Kombatanatów i Osób Represjonowanych wystawił biskupowi Gurdzie (11 XII 1991) zaświadczenie o uprawnieniach kombatanckich. Wiemy z tego dokumentu, że późniejszy biskup pomocniczy kielecki prowadził działalność konspiracyjną od 1941 roku do stycznia 1945 roku¹.

Należy wyjaśnić, że Inspektorat „Maria” obejmował swoją siecią organizacyjną obszar trzech przedwojennych powiatów: miechowskiego, olkuskiego i pińczowskiego. Jego początki łączą się z działalnością konspiracyjną Łukasza Grzywacza Switalskiego, który już w listopadzie 1939 roku zaczął organizować inspektorat pod kryptonimem „Miś”. Inspektorat ten zmienił później swój kryptonim na „Michał”, a wiosną 1944 roku na „Maria”, oddając się tym samym pod szczególną opiekę Matki Bożej. Sztab Inspektoratu „Miś” znajdował się w miechowskim, ale najczęściej pracował w Proszowicach.

---

* Artykuł zamieszczony w KPD 5–6 (1994), s. 302–305.

¹ Śp. ks. bp. Jan Gurda. Sprawy dotyczące się okupacji, AK (teczka w posiadaniu ks. Józefa Gurdy).

Skupiony był przy zastępcy inspektora, majorze Leopoldzie Bochniak. W sierpniu 1943 roku dowództwo nad Inspektoratem objął pułkownik Bolesław Nieczuja-Ostrowski, awansowany później do stopnia generała. W Inspektoracie zorganizowano obwody pod kryptonimami „Magdalena” (Miechów), „Olga” (Olkusz) i „Pelagia” (Pińczów) oraz podobwody, stanowiące pośrednie ogniw organizacyjne między obwodami a placówkami. Placówki dzieliły się na plutony, bataliony, kompanie, drużyny, grupki (sekcje, patrole). Pod koniec okupacji Inspektorat „Maria” liczył około 20 tysięcy żołnierzy. Wśród nich był również Jan Gurda prowadzący działalność konspiracyjną w obwodzie pińczowskim, który dzielił się na trzy podobwody, mające swoje siedziby w Pińczowie (dowódca Józef Dmowski – pseud. „Nemo”), w Działoszycach (dowódca Wiesław Żakowski – pseud. „Zagraj”, a następnie Stanisław Wójcik – pseud. Brzoza) i w Koszycach, gdzie dowódcą był Stanisław Padło (pseud. „Niebora”), bezpośredni zwierzchnik Jana Gurdy².

Inspektorat „Maria” miał stałą obsługę duszpasterską sprawowaną przez księży kapelanów. Naczelnym kapelanem Inspektoratu był proboszcz parafii Zadroże, ks. Waław Jabłoński (pseud. „Wilk”), a jego zastępcą wikariusz z Proszowic, ks. Waław Radosz (pseud. „Chętny”). Według oświadczenia dowódcy Bolesława Nieczuja-Ostrowskiego, w Inspektoracie „Maria” sprawowało duszpasterstwo konspiracyjne trzydziestu kilku kapelanów³. Od 1944 roku w obwodzie Koszyce sprawował konspiracyjne duszpasterstwo kapelan ks. Stanisław Ryńca, późniejszy proboszcz i dziekan stopnicki. W udzielonym obszernym wywiadzie ks. Ryńca oświadczył, że zwierzchnik Jana Gurdy, porucznik Stanisław Padło z Wroczkowa (z zawodu nauczyciel), był – jak się wyraził ks. Ryńca – „przepiękną postacią”. Żołnierze, z którymi kapelan Ryńca miał osobiste kontakty, byli ludźmi głęboko religijnymi i odznaczali się postawami bohaterskimi. Świadczy to o atmosferze religijności i patriotyzmu środowiska konspiracyjnego, z którym związany był Jan Gurda⁴.

Działalność konspiracyjna miała zróżnicowane formy. Oddziały partyzanckie w każdej chwili gotowe były do walki. Według oświadczenia dowódcy Nieczuja-Ostrowskiego, w Inspektoracie „Maria” prowadzono działalność dywersyjną, rozbudowano sieć wywiadu i kontrwywiadu, urządzono warsztaty naprawcze broni, wytwórnice granatów i flaszek zapalających, punkty sani-

---

² Obszerniejsze informacje: B. Nieczuja-Ostrowski, Inspektorat „Maria”, maszynopis (w posiadaniu ks. D. Olszewskiego).

³ Imienna lista kapelanów Inspektoratu „Maria”, sporządzona przez dowódcę B. Nieczuja-Ostrowskiego, w posiadaniu ks. D. Olszewskiego.

⁴ Wywiad ks. Stanisława Ryńcy z 15 XI 1977 r. (w posiadaniu ks. D. Olszewskiego). Obszerne informacje o duszpasterstwie w Inspektoracie „Maria” zamieścił w swoim wywiadzie z 10 XI 1977 r. ks. Waław Radosz (wywiad w posiadaniu ks. D. Olszewskiego).

tarne, komórki legalizacyjne, które podrabiały dowody osobiste i inne dokumenty; zorganizowano stałą pomoc dla wysiedlonych, dla rodzin żołnierzy ukrywających się, poległych i aresztowanych. Z cytowanego już listu (z 10 V 1990) dowiadujemy się, że Jan Gurda został oddelegowany do administracji konspiracyjnej. Przed wstąpieniem do Armii Krajowej ukończył przysposobienie wojskowe przy I Gimnazjum w Tarnowie, uczestniczył również w obozie szkoleniowym zorganizowanym dla maturzystów koło Nowego Sącza w przededniu wybuchu drugiej wojny światowej. Wiedza uzyskana w ramach przysposobienia wojskowego przygotowała młodego absolwenta tarnowskiego gimnazjum do pracy konspiracyjnej. Po złożeniu przysięgi żołnierskiej przed plutonowym Stanisławem Sochą, do jego zadań należała opieka nad ukrywającymi się przed Niemcami, dostarczanie im fałszywych dowodów osobistych, znalezienie dla nich pracy, mieszkania, wyżywienia, opieka nad wysiedlonymi do Generalnej Guberni. Ze względu na przedstawione powyżej, absorbujące obowiązki, Jan Gurda rzadko brał udział – jak sam oświadczył – w akcjach dywersyjnych. Uczestniczył osobiście przy zrzutach broni, jakie miały miejsce w Rachwałowicach w czerwcu 1943 roku. Zajmował się wówczas transportem zrzuconej broni dla potrzeb Inspektoratu „Maria”, organizował w tym celu furmanki wśród miejscowych gospodarzy. Brał udział w kilku innych podobnych akcjach.

Po usilnych zabiegach środowiska konspiracyjnego – mimo młodego wieku – Jan Gurda został mianowany sołtysem wsi Książnice Wielkie. Funkcję społeczną związaną z tym stanowiskiem wykorzystał dla rozwinięcia wzmożonej działalności konspiracyjnej. Utrzymywał stałe kontakty z komendantem granatowej policji w Koszycach, który przekazywał sołtysowi wiadomości o planowanych przez Niemców obławach i łapanek. Zawiadamiając wcześniej zainteresowanych o projektowanej obławie, chronił wiele osób, które, tym sposobem, nie stawały się ofiarami organizowanych przez Niemców łapanek. Stanowisko sołtysa ułatwiało Janowi Gurdzie zorganizowanie kompletów tajnego nauczania na szczeblu szkolnictwa średniego. Sam uczył w konspiracyjnych kompletach łaciny, języka niemieckiego, geografii i przyrody. Brał również aktywny udział w kursie podchorążych zorganizowanym przez dowódcę batalionu Stanisława Padło.

Dnia 24 maja 1990 roku dowódca Inspektoratu „Maria” Bolesław Niecuj-Ostrowski wystawił zaświadczenie weryfikacyjne o działalności konspiracyjnej biskupa Jana Gurdy. W dokumencie tym dowódca oświadczył: „Stwierdzam, że Ob. podporucznik Jan Gurda ps. «Polonia» dobrze zasłużył się Ojczyźnie i Narodowi w walce z okupantem niemieckim”⁵. Przez długie

---

⁵ Zaświadczenie weryfikacyjne nr 40/246/90. Śp. ks. bp Jan Gurda. Sprawy dotyczące się okupacji, AK (teczka w posiadaniu ks. Józefa Gurdy).

lata powojenne biskup Jan Gurda nie ujawniał oficjalnie swojej działalności konspiracyjnej i nie korzystał z żadnych uprawnień kombatanckich, mimo że był nakłaniany do tego przez dyrektora Wojewódzkiego Wydziału ds. Wyznań. Ujawnił oficjalnie swoją działalność w Armii Krajowej dopiero po upadku PRL. Przysługujące mu uprawnienia kombatanckie przyjął w 1991 roku.

W pogrzebie biskupa Jana Gurdy, 21 stycznia 1993 roku, uczestniczyli jego koledzy z lat wojny i okupacji, żołnierze Armii Krajowej. Nad trumną Zmarłego w kieleckiej bazylice przedstawiciel Armii Krajowej powiedział:

Zjechaliśmy się tu z różnych stron Polski, aby Ci podziękować, że byłeś z nami, wspomagałeś nas nie tylko dobrym, krzepiącym słowem, ale i materialnie. Uświetniałeś swoją obecnością różne uroczystości upamiętniające naszą walkę o wolność, suwerenność i niepodległość naszej Ojczyzny. Kiedy staniesz przed obliczem Wszechmogącego, poproś, aby nasze zmagania i nasza walka nie zostały przez naszych spadkobierców zaprzepaszczone.

Te słowa pożegnania wypowiedział nad trumną biskupa Jana Gurdy podporucznik IV batalionu Inspektoratu „Maria”, żołnierz Armii Krajowej noszący pseudonim „Rola”⁶.

---

⁶ „Kielecki Przegląd Diecezjalny”, 1 (1993), s. 109.